

PAPER DETAILS

TITLE: PARMENIDES'İN 'DÜŞÜNME VE VARLIK AYNI SEYDİR' YARGISINA HEIDEGGER'İN
YORUMU AÇISINDAN BİR BAKIS

AUTHORS: Banu Alan SÜMER

PAGES: 137-154

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/803719>

PARMENİDES'İN 'DÜŞÜNME VE VARLIK AYNI ŞEYDİR' YARGISINA HEIDEGGER'İN YORUMU AÇISINDAN BİR BAKIŞ

Banu ALAN SÜMER*

ÖZET

Bu çalışmada Parmenides'in "düşünme ile varlık aynı şeydir" olarak ifade edilen yargısının geleneksel metafizik tarafından nasıl ele alındığı üzerinde durulacak ve Heidegger'in bu yargıya ilişkin düşüncelerine yer verilecektir. Bu bağlamda her iki düşünürün varlık anlayışları, logos-physis ilişkisine değinilerek ele alınacaktır. Ayrıca, Heidegger'in varlığın anlamı problemini Sokrates öncesi filozoflar aracılığıyla nasıl anladığı ortaya koyulmaya çalışılacak ve bu kökensel anlaşılma biçiminin onun batı metafiziğine yönelik eleştirilerinde temel noktayı oluşturduğundan söz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Heidegger, Parmenides, Düşünme, Noein, Varlık.

(A Look at Parmenides' Statement "Thinking and Being are the Same" from Heidegger's Point of View)

ABSTRACT

In this study, it will be examined how Parmenides' known statement (Thinking and being are the same) had been treated by traditional metaphysics and Heidegger's reflections on this statement. In this context, both philosophers' understanding on being will be considered by reference to their views on the relation between logos and physis. Furthermore, it will be tried to set forth how Heidegger has understood the problem of being through the Pre-Socratic philosophers and it will also be mentioned that this form of the original understanding on being forms the main point of his criticism on Western metaphysics.

Keywords: Heidegger, Parmenides, Thinking, Noein, Being.

* Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Felsefe Bölümü, Araştırma Görevlisi.

Giriş

Martin Heidegger içinde bulunduğumuz yüzyılda hakkında en çok yorum yapılan filozoflardan biridir. Varlık sorunu çerçevesinde biçimlenen sisteminin ilk önemli yapısı *Varlık ve Zaman* ile üzeri örtülen ve metafizik gelenek boyunca unutilan varlığın anlamı sorusu yeniden keşfedilmiştir. Heidegger'e göre varlık, varolanların varlığıdır, ancak bu varlık varolanların kaba bir varoluşu değil, insan deneyiminde anlam bulan bir varlığa gelmedir.

Kierkegaard, Nietzsche ve Husserl'den etkilenecek sistemini oluşturan Heidegger'in amacı, epistemoloji temelli varlık anlayışını yeniden yorumlayarak, yerine ontoloji temelli varlık kuramını geliştirmektir.

Descartes'la birlikte eski Hristiyan antropolojisi insanı hayatla olan kaynaklı birliğinden ayırt ederek basit ve soyut bir 'done' veya bir 'şey' olarak anlamıştır. İnsanın tamamıyla parçalanmasının bir sonucu olan bugünkü kültür buhranı mevcudiyetin hayatla olan başlangıçtaki birliğinin ve bütünlüğünün koparılmasıyla başlar.¹

Ona göre, varlığın anlamı, felsefe ve metafiziğin doğuşuyla birlikte örtülmeye başlanmış, kendi deyişiyle unutulmuştur.

Heidegger için Varlık, her ne kadar kendini varolanlarda ifşa etse ve varolanlarla yakın bir bağlantı içerisinde bulunsun da, bir varolan değildir ve varolan olarak anlaşılamaz. Varolanlarda kendisini ortaya çıkaran Varlık, kendisini kendisinden farklı bir şey olarak açığa çıkarırken, kendisini özünde olmayan bir biçimde gizlemiş de olur. Dolayısıyla çeşitli düalist ayrımlarla Varlığı da bir varolana indirgeyen bakış açısının, kendisini varolanlarda ifşa ederken gizleyen Varlığı anlaması mümkün değildir.² Oysa batı metafiziği Varlık ve varolanlar arasındaki ontolojik ayrımı unutarak, Varlığı da bir varolan olarak ele almıştır. Böylece Heidegger *Varlık ve Zaman* ile unutilan Varlığı anımsatma çabasının yanında Platon'dan başlayıp süregelen felsefe tarihini ilk defa destruksiyon'a (destruktion) uğratmıştır.

¹ Martin Heidegger, *Metafizik Nedir?*, çev. M. Şevket İpşiroğlu, Suut Kemal Yetkin, Kaknüs, İstanbul, 2003, s.17.

² Kasım Küçükalp, *Batı Metafiziğinin Dekonstrüksiyonu: Heidegger ve Derrida*, Sentez, Bursa, 2008, s.22.

Platon’la birlikte metafiziğin etkisi sonucu varlığın kökensel anlamı unutulmuş, Platon da batı metafiziğinin başlatıcısı olmuştur. Aristoteles ile devam eden bu metafizik varlık anlayışı Ortaçağda dinsel bir anlam kazanmış, Descartes ile başlayan modern batı felsefesinde varlık, epistemoloji temelli bir metafizik anlayışla ele alınmıştır. Heidegger’in en büyük eleştirisi de Kartezyen geleneğidir.

Batı düşüncesine hâkim olan metafizik geleneğin temelinde tarih dışı bir hakikat arayışı yer alır. Bu arayış tüm batı felsefesine hâkim olmuş, varlığın değişmeyen, ezeli- ebedi bir varolana indirgenmesine sebep olmuştur. Bu amaç doğrultusunda Grek felsefesinde, doğa filozofları tarafından evrenin temel ilkesi (arkhe) aranmış, Platon felsefesi içinde değişime uğrayan ve sistemleşen bu düşünce, tüm düşünce sistemini kuşatacak bir sistem haline gelmiştir. Heidegger’e göre, metafizik düşünce geleneği boyunca düalist ayrımlar yapılarak Varlık da bir varolana indirgenmiş ve onun varolanlardan farkı unutulmuştur.

Heidegger’in amacı varlık sorusunu yeniden sormak ve ona kökensel anlamını yeniden kazandırmaktır. Varlığın anlamı sorunu temel sorundur. Varlığın anlamı üzerine yapılan sorgulama, kendini Dasein’da açık ve belirgin kılar. Heidegger, varlığın ancak onun ontolojik öncelliğinde kavranabileceğini düşünür. Geleneksel filozoflar ‘varlık nedir?’ sorusunu araştırırken onda birtakım kategorilerin bulunduğunu ifade etmişlerdir. Oysa böyle bir anlama varlık deneyimini ve varlığın kökensel anlamını veremez.

‘Niçin varlık var da hiçlik yok?’ Heidegger felsefesinin temel sorusu olan bu soru, en kapsamlı, en derin ve en kökensel sorudur. Bu soru, varlığa ilişkin soruların temelinde yatar. Bu soruyu kökensel olarak sormak, onun ağırlığını hissetmek ve sorgulamak gerekir. Ancak mevcut düşünsel geleneğin içerisinde bu soruyu sormak imkânsızdır. Bu yüzden alışılan metafizik düşünce biçimini terk etmek gerekir. Geleneksel metafizik içerisinde, bu sorunun imkânı unutulmuş olduğundan, bu metafiziğin içinden çıkarak, sorunun temeline ulaşmak gerekir. Heidegger sorunun sorulabilmesi için bir ‘sıçrama’ yapmak gerektiğini ve kendisinin, eserleriyle bunun örneğini verdiğini söyleyerek şu ifadeleri kullanır:

“Soru sorma edimimiz henüz bir sıçrama değildir; bunun için o, dönüşüme uğramak zorundadır; o hâlen varolanın

karşısında şaşırmış olarak durmaktadır. Bu soru sorma edimindeki sıçramanın, kendi kaynağını açacağını söylemek burada yeterli olacaktır – bu sıçrama ile birlikte, soru kendi zeminine varır. Kendi kaynağını, kaynağın orijinal kökenini açan, bir şeyin kendi zeminini bulan bir sıçramadan söz ediyoruz. Bu nedenle, “*Neden varolanlar vardır da yok değildir?*” sorusu, bütün otantik sorular için zemini açar ve biz bunun tüm soruların en temelinde olduğunun farkına varırız”³

Yine Heidegger bu sorunun, geniş bir alanı olduğunu söyler. Ona göre soru, kendisini her ne türde olursa olsun özel bir varolana hapsedmez-kapatmaz, her şeyi kapsar ve bu demektir ki sadece olan her şey değil, olmuş ve olacak her şeyi de kapsamaktadır. Hiçbir şey olmayan her şey ve en sonunda yokluğun kendisi bile bu soru tarafından kaplanmıştır⁴ Öncelikli bir soru olarak bu soru, öylesine derin ve kapsamlıdır ki, tüm soruların temelinde yatar. Belli bir şeye ilişkin olmayan ve sadece varolanları değil, varolmuş ve varolmamış her şeyi içine alan bu soru, sınırını ancak *hiçlikte* bulur. Bu soru *varlığı* da, gideceği son nokta olarak *hiçliği* de barındıran bir sorudur.

Heidegger *Metafiziğe Giriş* adlı yapıtında Varlığın anlamı sorununu, bir kökene gitme düşüncesi ile ele almaya çalışmış, Varlık ile düşünme arasındaki ilişkinin nasıl yitirildiğini anlatmıştır. Bu doğrultuda logos, eidos, physis gibi kavramlar üzerinde durmuş ve bu kavramların metafizik gelenek tarafından kendi lehine çarpıtıldığından söz etmiştir.

Geleneksel metafizik Antik Yunan düşüncesine kendi kavramlarını dayatarak eğilmiş, Yunanca kavramların kökensel anlamı tahrif edilmiştir. Bu bağlamda öncelikle Parmenides'in ifade ettiği ve ‘düşünme ile varlık aynı şeydir’ olarak tercüme edilen yargının felsefe tarihindeki ele alınışı ile Heidegger'in bu ifadeye ilişkin yorumları üzerinde durulacaktır. Daha sonra Parmenides'in ve Heidegger'in varlık anlayışlarına değinilecek, Antik Yunan'da önemli bir yere sahip olan *logos- physis* ilişkisi ele alınacaktır. Böylece Heidegger'in varlığın anlamı sorununu Sokrates öncesi filozoflar aracılığıyla nasıl anladığı ortaya koyulmaya çalışılacak, bu kökensel anlaşılma biçiminin onun batı

³ Martin Heidegger, *Introduction to Metaphysics*, Translated by Gregory Fried and Richard Polt, Yale University Press, New Heaven&London, 2000, s.6-7.

⁴ a. g. e., s.2.

metafiziğine yönelik eleştirilerinde temel noktayı oluşturduğundan söz edilecektir.

Parmenides'in varlık anlayışı, felsefe tarihinde önemli bir durak noktası olmuş ve kendisinden sonra gelenleri büyük ölçüde etkilemiş olan bir düşüncedir. Felsefe tarihinde Parmenides'in düşüncesi farklı şekillerde yorumlanmıştır, bunun altında yatan ise, onun kullandığı Yunanca sözcüklerin farklı dillerdeki karşılıklarının Varlık deneyimini tam olarak karşılamamasıdır. Heidegger bu noktada Yunanca Varlık deneyiminin kökenine inerek onu yeniden açığa çıkarmaya çalışır. Dolayısıyla 'Varlık' ve 'Düşünme' yeniden düşünmenin konusu olarak ele alınmaktadır. Heidegger'in 'Varlık ile düşünme aynı şeydir' olarak tercüme edilen 'to gar auto noein estin te kai einai' biçimindeki Parmenides ifadesinin yorumuna geçmeden önce, bu ifadenin felsefe tarihindeki bilinen yorumuna değinmek yerinde olacaktır. Böylece Heidegger'in varlığı unutmakla suçladığı metafizik tarihinde Parmenides yorumu ile başlayacak olan düalist anlayış ve Heidegger'in söz konusu yargıyı yorumlayışındaki farklılık daha açık biçimde görünür hale gelecektir. Geleneksel düşünce ile Heidegger düşüncesi arasındaki farklılık, bizi batı metafiziğinin sunmuş olmuş olduğu dar ve tahrif edici bakış açısından kurtarması bakımından önemlidir.

Parmenides'in 'Varlık' Anlayışı

Parmenides'in varlık öğretisi, felsefe tarihinin en önemli dönüm noktalarından biridir. Onun düşüncesinin çıkış noktası kendisinden önceki filozoflardan farklıdır. Çünkü o doğa filozofları gibi dış dünyadan değil, ilkesel olarak tüm insani deneyimleri dışlayarak düşünme'nin kendisinden hareket etmiştir. Amacı olan, kendinde hakikati kavramanın tek yolunun da salt düşünmeden hareket etmek olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre Düşünmenin nesnesi yalnızca gerçek bir varolan olabilir. Varlık ile düşünme bağıntı olarak birbirine ayrılmaz şekilde bağlıdır. Ancak günlük deneyimler, duyularla algılananlar (görünür) dünyanın durmadan değiştiğini, sürekli bir oluşu ve hareketi göstermektedir. Parmenides şeylerin değişiminin ve hareketinin gerçek olmadığını, bunların görünüşten ibaret olduğunu vurgulamıştır.

Parmenides'in temel önermesi 'Bir Varlık vardır' (Esti gar einai) şeklinde ifade ettiği önermedir. Bu önermenin açılımı şöyledir:

Parmenides buna, Bir, Bir olan da der. Bir birliktir o, kendi içine kapalıdır, doğmamıştır, yok olmayacaktır, değişmez, bölünmez, yoğunlaşmaz, seyrekleşmez” “Yalnız Varolan vardır ve ancak bu düşünülebilir: Varolmayan yoktur ve düşünülemez de.⁵

Buradan da anlaşıldığı gibi, Parmenides diğer doğa filozoflarından farklı olarak ilk defa deneyi arka plana atarak, salt düşünmeden söz etmiş ve Varlık üzerine salt düşünme ile eğilmeye çalışmıştır. Çokluğun, değişimin, hareketin ifadesi olarak deneyi bir kenara atarak, bunun karşısına hep olduğu gibi kalan bir birliği koymuştur. Böylece değişmeyi ve çokluğu asıl gerçek sayan Herakleitos ile bir karşıtlık içinde olmuştur.

Felsefe tarihinde Parmenides hep Herakleitos ile karşılaştırılarak ele alınmıştır. Bu iki büyük filozofun varlık konusundaki düşüncelerinde iki karşıt kutbu temsil ettikleri ve iki düşünce arasındaki uyumsuzluğun felsefedeki ilk çatışma olduğu kabul edilir. Herakleitos felsefesinde, varlığın bir oluş içinde açıklandığını ve varolan tek gerçekliğin oluş ve değişmeden ibaret olduğunu görürüz. Buna karşılık Parmenides'te öncelikle oluş düşüncesinin inkârına tanık oluruz. Parmenides gerçekliği ebedi, değişmez ve sürekli olan 'Bir' kavramı ile açıklamıştır. Bu iki filozofun varlık öğretileri kendilerinden sonra gelen filozofları da etkilemiş, Parmenides'in algıyı ve duyumları yadsıması, onları bir yanılsama ve kuruntu olarak görmesi, yeni bir bakış açısı olarak ortaya çıkmıştır. Bunu Capelle şöyle ifade etmiştir:

...düşünme'nin, yani idrak edişin sadece bir varolana dayanabileceğini söyleyen düşünme yasaları ile görünüş arasında bir çelişki vardır; bu nedenle, düşünülemeyeceği için her çeşit duyusal algının içeriği Parmenides tarafından kuruntu ve görünüş diye yadsınmıştır. Herakleitos'tan sonra ilk defa Parmenides, ama tamamen yeni bir gerekçeyle, duyusal algıyı düşünme'den ayırmış ve duyusal algının düşünme yasalarına koşulsuz boyun eğmesi gerektiğini öne sürmüştür⁶

Parmenides'in bu düşüncesi doğa filozofları arasında yeni bir tutum olarak ve felsefenin alanını farklı yönlerle itebilecek bir bakış olarak ortaya çıkmıştır.

⁵ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, Remzi, İstanbul, 2004, s.27.

⁶ Wilhelm Capelle, *Sokrates'ten Önce Felsefe*, cilt:1, çev. Oğuz Özügül, Kabalcı, İstanbul, 1968, s.141.

Parmenides hiçbir araştırmaya gerek duymadan, vahiy yolu ile elde etmişcesine şu iki temel postula üzerine kuruyor felsefesini: ‘Varlık vardır; yokluk yoktur’, ‘Varolma ile düşünme aynı şeydir’. Bu iki temel önermeye dayanarak mantıksal çıkarımlarla sistemini kurar.⁷

‘Varlık vardır, yokluk yoktur’ önermesinin herhangi bir mantıksal yöntemle doğrulanması ya da yanlışlanması mümkün değildir. Varlık vardır; bu açık, kesin ve akla uygundur. Akıl hiçbir çelişkiye düşmeden bu önermenin doğruluğunu kabul eder. Ancak akıl ‘yok’luğun varlığını, gerçekliğini çelişkiye düşmeden kabul edemez, yokluk ‘hiçlik’tir. Çünkü varolmak mantıksal olarak, varolmamayı, yokluğu içermemektedir. Yok’luğun varlığından söz etmek, çelişkiye düşmektir ve burada söylenebilecek olan ‘yok’luğun varolmadığıdır.⁸ Bu konuda Parmenides şöyle söyler:

Biri var-olmanın olduğu, var-olmamanın olmadığıdır,
Bu inandırma yoludur -doğruluğun ardından yürür çünkü-
Öteki, var-olmama, var-olmamanın zorunlu olduğudur;
Hiç bulunmaz olduğunu söylüyorum sana bu patikanın;
Ne tanıyabilirdin var-olmayanı çünkü –yapılamaz çünkü
bu-

Ne de bildirebilirsin; aynı şeydir çünkü düşünmekle var-olmak.⁹

Parmenides’in ‘varlık’ dediği şey ‘varolma’ kavramının içermediği her şeyi yoksayar, onlar ‘hiç’liktir; onların bilgisi de ‘sanı’dır. Gerçek ve doğru olan bilgi ise düşünceden, mantığın ilkelerine göre üretilmiş olan varlığın bilgisidir. Parmenides’e göre bu doğru bilgiyi elde etmenin yolu ise, ‘varlık’ kavramının içeriğinin belli bir sıra ile mantıksal analizini yapmaktır. O, evreni ‘varlık’ kavramından hareketle açıklamaya çalışmış, ‘varlık’ kavramının analizinden elde ettiği ilkeleri gerçekliğe uygulamış ve varlığı mantığın ilkelerine uygun olarak yeniden yaratmıştır.

⁷ Tuncer Tuğcu, *Felsefe Tarihi*, cilt:1, Sorun, İstanbul, 1985, s.53.

⁸ Ömer F. Anlı, *Parmenides Düşüncesi Bağlamında Heidegger’in ‘Noein’ Kavramı Yorumunun İncelenmesi*, Kaygı, Sayı.9, 2009, s.88.

⁹ Walther Kranz, *Antik Felsefe*, çev. Suad Y. Baydur, Sosyal, İstanbul, 1994, s.81.

Evreni mantığın ilkelerine göre yeni baştan kuruyor, gerçekliği düşünce ile özdeşleştirip nesnel, maddi varlığın tüm yasa ve ilkelerinin yerine, düşünmenin, mantığın ana ilkesini 'çelişmezlik ilkesi'ni koyuyor; bu ilkeye uygun ne ki vardır o gerçektir, onun bilgisi doğrudur, hakikattir; yadsıdığı ne ki vardır o hiçliktir, onun bilgisi yanlıştır, yanılgıdır, sanıdır (doksa).¹⁰

Parmenides, 'varlık' kavramının içeriğinden ötürü çelişkiye düştüğü herşeyi gerçeklik olarak da yadsımıştır.

Varlığın bu şekilde tanımlanması, 'değişim'e, 'oluş'a ve 'hareket'e imkân tanımamaktadır. 'Varlık' değişmez ve hareket etmez, çünkü varolmanın içeriğinde bu kavramlara yer yoktur. Hareket ve değişim varolma kavramı ile çelişir. Parmenides düşüncesinin bu şekildeki yorumu tüm felsefe tarihine hâkim olacaktır. Böylece düşünmenin ilkeleri ile örtüşmeyen hiçbir şeyin 'gerçeklik'i kabul edilmeyecek, duyulara dayanan dünyanın bilgisi veya gerçek olmayan'a ilişkin bilgi, gerçek bilgi olmayıp bir yanılgı, bir sanı olarak düşünülecektir. Böyle bir metafizik anlayışa göre tek gerçek bölünemez olan Varlık, 'Bir'dir. Bu Varlık mantıksal olarak 'yok olmayı' ve 'hiçliği' yadsır, onlarla çelişir, burada söz konusu olan birlik, içinde karşıtlıkları barındıran bir birlik değil, Varlık'ın bölünmez özdeş yapısını anlatan bir birliktir.

Parmenides düşüncesinin karşıtları içinde barındırmayan geleneksel yorumu 'Düşünme - Varlık' ilişkisini temele alarak, modern dönemde kendini özne – nesne ayrımında gösterir. Felsefe tarihinin ilk düalist sistemi olarak düşünülen Parmenides'in varlık öğretisi, ilerleyen dönemlerde özne-nesne düalizmine dönüşecek ve sonrasında da iki büyük felsefi sistem olarak rasyonalizm ve empirizme temel olacaktır. Böyle bir yorumlama, düşünmeyi öznenin bir edimi olarak algılayan bir bakışın sonucudur. Dolayısıyla burada *düşünme* özneldir ve nesneyi belirleyen bir edimdir. Böylece Parmenides ile başlayan, karşıtlıklar felsefesi ve hiyerarşik düşünce tüm batı metafiziğine hâkim olacaktır. Heidegger, Parmenides'in sıradan okunmasının sonucu olarak, Varlığın düşünmenin nesnesi olmaktan başka bir anlam taşımadığını ifade etmiştir. Ona göre Kant'ta ve Alman İdealistlerinde de aynı tutum devam etmiştir.¹¹ Düşünmeyi öznenin bir edimi olarak alan bu yaklaşım,

¹⁰ Tuncer Tuğcu, *Felsefe Tarihi*, cilt:1, Sorun, İstanbul, 1985, s.54.

¹¹ Martin Heidegger, *Introduction to Metaphysics*, Translated by Gregory Fried and Richard Polt, Yale University Press, New Heaven&London, 2000, s.145.

düşünmenin nesnesi ile olan ilişkisini açıklayamamış ve nesnenin belirleniminin düşüncede bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Dolayısıyla nesne özne'nin bir tasarımı olarak ve Varlık da öznel bir gerçeklik olarak düşünülmüştür. Descartes ile başlayan bu kavrayış sonrasında rasyonalizm ve empirizm akımlarında kendini göstermiştir. Bu iki akım da, nesnenin kendinde'liğini açıklamakta zorlanmış ve daha üst bir Varlık olarak Tanrı'yı kanıtlama yoluna gitmişlerdir. Ancak daha kapsayıcı bir varlık olarak düşünülen Tanrı da, kavramının ötesinde varlığından sözü edilemez bir halde sadece kavram olarak ele alınmıştır.¹² İlerleyen zamanlarda ise, Kant ile birlikte, 'numen' bilinemez olarak ele alınıp düşünmenin konusu olmaktan uzaklaştırılmıştır.

Geleneksel metafizikte Parmenides düşüncesi böyle bir anlayış ile yorumlanmış ve onun 'to gar auto noein estin te kai einai' önermesi basitçe 'düşünce ve varlık aynı şeydir' olarak tercüme edilmiştir. Parmenides okumalarında onun düşünme ile kastettiği şey genelde mantıksal- tasarımsal düşünme olarak algılanmıştır. Heidegger'e göre *düşünme* ile *varlık* arasındaki kökensel ilişkide, düşüncenin ne olduğuna dair yanlış anlaşılmalara olmuştur. Parmenides'in öğretisindeki *nous* ve *noein* kavramlarını yanlış yorumlamak gerekir. İnsanın özü belirlendiğinde onun hep ussal bir varlık olduğu öne sürülmüştür. Ancak ussallık, insanın varlıkla olan ilişkisini içermez. Ussallık insanı soyutlayan, onu bütün gerçeklikten yalıtıran bir özelliktir, varlıkla ilgili değildir. Descartes ile birlikte Öznellik süreci insanı tüm gerçeklikten soyutlamıştır. İnsanı ussallık ile tanımlamak, onu daha güvenli bir alana yerleştirmek için yapılmıştır¹³ Bu yüzden Parmenides'in 'düşünce, düşünme' olarak çevrilen *noein* kavramı ile kastettiği şeyi doğru anlamak, Kavramın Yunanca kökenine gitmek, onun nasıl bir anlam taşıdığını anlamak gerekir. Heidegger'e göre geleneksel metafizik bu kökene gitmek yerine, modern felsefenin düşünme öğretisini Parmenides'e aktararak bir yanlış anlama'ya sebep olmuştur. "...bu görüşlerin hâkimiyeti Parmenides tarafından söylenen başlangıçtaki

¹² Ömer F. Anlı, *Parmenides Düşüncesi Bağlamında Heidegger'in 'Noein' Kavramı Yorumunun İncelenmesi*, Kaygı, Sayı.9, 2009, s.89.

¹³ Martin Heidegger, *Introduction to Metaphysics*, Translated by Gregory Fried and Richard Polt, Yale University Press, New Heaven&London, 2000, s.149.

Yunanca sözcüklerin otantik hakikatini anlamamızı zorlaştırmaktadır.”¹⁴ Bu yanlış anlama veya ‘unutuş’ geç antik dönem ile başlamış, Yunanca sözcüklerin temelinde yer alan Varlık deneyimi unutulmuş, Alman idealizmi ile doruklarına ulaşan bir metafizik tüm batı felsefesinde hâkimiyetini sürdürmüştür. Hâkim söylemlerce bastırılan ya da unutilan felsefî öğretiler anımsanmadan veya doğru anlaşılmadan Varlık deneyimini anlamak mümkün değildir.

Heidegger'in 'Düşünme ve Varlık Aynı Şeydir' Yargısına İlişkin Yorumu

Heidegger’e göre, Parmenides bu önerme ile düşünce ve varlığın aynı olduğunu söylemiş olamaz. Bunu söylemiş olduğumuzda her şey öznelliğe indirgenmiş olur. Ona göre, böyle bir indirgeme Kant ve Alman idealistlerinde vardır. Heidegger Parmenides’in ‘to gar auto noein estin te kai einai’ sözünün doğru anlaşılabilmesi için üç temel kavramın bilinmesi gerektiğini söyler:

1. *to auto* ve *te kai*’nin ne anlama geldiği.
2. *noein*’in ne anlama geldiği
3. *einai*’nin ne anlama geldiği¹⁵

Noein sözcüğü ‘düşünmek’ olarak çevrilebilir ancak onu sadece ‘düşünmek’ olarak çevirmek yetersiz olur. Böyle bir çeviriyi özne-nesne ilişkisinde, düşünmeyi öznenin bir edimi olarak gören geleneksel felsefe yapmıştır. Heidegger’e göre *noein kavramak/anlamak* anlamına, *nous* ise *kavrayış* anlamına gelir. Noein iki anlamda kullanılır: kavramak, kabul etmek, onaylamak, bir şeyin o şey olmasına izin vermek, onu izlemek, tanıklık etmek. İkinci anlamda ise; (*to hear a witness*) bir tanığı dinlemek. Bunlar birbiriyle ilişkili kavramlardır. Kavramak/anlamak, bir şeyin o şey olarak açığa çıkmasına izin vermek, varlığa gelmesine tanıklık etmektir. Burada öznel bir kavrayış ile nesneyi belirleme değil, bir şeyin ne ise o olmasını sadece kabul etmekle kalmayıp, kendini açmasına tanıklık etmek, sürece katılmak söz konusudur.¹⁶

¹⁴ a. g. e., s.145.

¹⁵ Martin Heidegger, *Introduction to Metaphysics*, Translated by Gregory Fried and Richard Polt, Yale University Press, New Haven&London, 2000, s.146.

¹⁶ a. g. e., s.146.

Heidegger söz konusu önermedeki ‘to auto’ ve ‘kai’ kavramları ile Parmenides’in düşünme ve varlık arasında aynı şey olarak anlaşılan ‘birlik’ düşüncesine geçer. Ne çeşit bir birlik bu aynılığı doğurur? Heidegger için, düşünmenin ve Varlığın ‘aynı şey’, bir ‘birlik’ olması, boş bir farklı olmama durumu, eşitlik biçiminde bir aynılık durumu değil, karşıt olanların bir birlikteliğidir. Birliktelik; farklı şeylere özgüdür, aynı şeylerin birlikteliğinden söz edilemez. Ancak farklı şeylerin birlikteliğinden söz edilebilir. Heidegger’in Parmenides yorumunda önermedeki *to auto* ve *kai* kavramları, Varlık ile düşünme arasındaki birliğin birbirlerine ait olmak anlamında bir birlik olduğunu ifade eder. Varlık ile düşünme bir birlikteliğe sahiptir ve bu, özdeşlik anlamında bir birliktelik değildir. Varlık, düşüncede açığa çıkmaktadır¹⁷

Heidegger’e göre, bu birlikteliği anlamak için ‘*Physis*’ kavramının da kökenine gitmek gerekir. Batı felsefesinin, varlık sorusunu bütünlüğü ile ilk kez yükselten Yunanlılar arasında ilk ve kesin olarak açığa çıkışında, varlığa ‘*physis*’ denmekteydi. Varolan (Varlık) için kullanılan bu temel Yunanca sözcük, geleneksel olarak ‘doğa’ (nature) olarak tercüme edilir. Bu, Latince çeviride tam olarak ‘doğmak’, ‘doğum’ anlamına gelen ‘*natura*’dan gelmektedir. *Physis* sözcüğü, kendiliğinden oluşarak ortaya çıkan, açılan, göz önüne serilen ve kendisini açıklıkla gösteren ve bunun içinde devam ederek sürdüren, kısacası şeylerin ortaya çıktıkları ve ‘ikamet ettikleri’/ sürüp gittikleri alanı ifade eder. *Physis*, onun özelliği ile varolanların ‘gözlemlenebilir/görülebilir’ oldukları ve öyle kaldıkları varlığın kendisidir.”¹⁸

Oysa geleneksel düşünce ile *physis*in bu yapısı gözardı edilerek, batı dillerine ‘doğa’ olarak çevrilmiş ve sözcüğün asıl anlamı tahrif edilerek, varlığın kökensel anlamındaki devinimsellik yitirilmiştir.

Physis kavramı, genel olarak felsefenin konusu olarak ortaya çıkmıştır ve onu doğa ile sınırlandırmak içerdiği anlamı da daraltmak olacaktır. Heidegger *physis*in Varlık olarak ele alınması gerektiğini vurgular: “Varlık şu anlama gelir: ışıktaki duran, açığa çıkan, görünen, ortaya çıkan. Bunun gerçekleştiği yerde, Varlığın egemen olduğu yerde *noein* (kavrama/anlama) egemen olur ve onunla gerçekleşir; karşıtlık

¹⁷ a. g. e., s.147.

¹⁸ a. g. e., s.14 -15.

birbirine aitliğe dönüşür. Noein, kendini açığa çıkaran esas düzenin bulunuşa getirilişidir”¹⁹

Algılamak / anlamak, kendini göstereni kabul edebilmektir. Varlık açığa çıktığında, kavrandığında vardır. Kavram, varlıktan dolayı vardır. Başka bir ifadeyle, Varlık, kavrayışta/düşüncede açığa çıkar ve kendini gösterir. Bu açığa çıkış, bir söylemin olduğu yerdedir. Heidegger’e göre Parmenides *physis*e kökensel bir anlayış ile yönelir. Bu yaklaşım, *physis*in sınırlarında kalarak ondan ayrı ve onu konu edinen bir özne ayırımına gitmez.²⁰

Varlık egemen olur, fakat görüldüğü ve egemen olduğu sürece ve bu nedenle, görünüş ve onunla kavrayış da meydana gelmek zorundadır. Eğer insan bu meydana gelişe katılıyorsa, kendisi de Varlık’a ait olmak zorundadır. İnsan olmağın özü sadece Varlık’ın özü tarafından belirlenmek olabilir.²¹

Bu yaklaşım, insanı da Varlığa ait olarak düşünür, meydana geliş ve görünüş olarak *physis* de Varlığa aittir. Böylece ‘insan-olmaklık’ Varlık sürecine dâhildir ve Varlık tarafından belirlenmiştir. İnsanı bir özne olarak Varlık’tan ayırmak, ona ayrı bir töz olarak bakmak, Varlık deneyimini yanlış anlamaktır. Heidegger’in Varlığın unutuluşuyla demek istediği budur.

Heidegger, *noein* - *physis* ilişkisine insanı da dâhil eder. Ona göre, *noein* insana bağlı ve ondan gelen bir nitelik değildir. Varlık ve düşünme ile insan, birbiriyle ilişkileri içinde, kökensel birlikteliklerinden ötürü, birbirlerine ait olarak düşünülmelidir. Bu kökensel birliktelik sebebiyle, batı felsefesindeki Parmenides önermesinin ‘Düşünme ve Varlık aynı şeydir’ şeklindeki yorumu yanlıştır. Doğru anlaşılması gereken ifade: “Düşünme (anlayış /kavrayış) ve Varlık karşılıklı olarak birbirine aittir”²² Bu, Varlıkta olan insan ile açığa çıkan Varlık arasındaki kökensel bağı ifade eder. Ve bunu anlayabilmenin yolu Yunan Varlık deneyimine, kökene inmekten geçer. Bu köken Parmenides’in de içinde bulunduğu, insan ile Varlığın yüzyüze geldiği bir dönemdir. Burada insanın bir yetisi olarak düşünmenin açığa çıkması değil, Varlık ile

¹⁹ a. g. e., s.148.

²⁰ Ömer F. Anlı, *Parmenides Düşüncesi Bağlamında Heidegger'in 'Noein' Kavramı Yorumunun İncelenmesi*, Kaygı, Sayı.9, 2009, s.91.

²¹ Martin Heidegger, *Introduction to Metaphysics*, Translated by Gregory Fried and Richard Polt, Yale University Press, New Heaven&London, 2000, s.148.

²² a. g. e., s.154.

düşünmenin/kavrayışın kökensel bağı ile olanak kazanan insan olmağının açığa çıkışı söz konusudur.²³

Heidegger *düşünme* ve *varlık* arasındaki ilişkiyi *Logos* ile *Physis* arasındaki ilişkiyi ele alarak da anlatır. Düşünme kavramının kökenine baktığımızda onun anlamlarından birinin de Yunanca *Logos* kavramında açığa çıktığını görürüz. Heidegger'e göre, Platon ve Aristoteles'te *logos* çok anlamlıdır ve burada anlamlar birbirinden uzaklaşmakta, onun birincil içeriği uygun biçimde kavranamamaktadır. *Logos*'un birebir çevirisini yaptığımızda onun temel anlamının "söylem/söylev" olduğu görülür. Oysa çeşitli yorumlamalarla *logos*un kökensel anlamı değiştirilmiştir. *Logos* hep 'akıl', 'yargı', 'kavram', 'tanım', 'sebep', 'ilinti' olarak çevrilmiş, bu çevirilerle yorumlanmıştır.²⁴ Ancak *logos* tüm bu anlamları kapsayacak ve bu anlamlardan hiçbirine indirgenmeyecek şekilde kökensel bir anlama sahiptir.

Logos'un işlevi bir şeyi görünür kılmak olduğundan, o aynı zamanda *akıl* anlamına da gelir.

Yine *logos* sadece *legein* anlamında değil, aynı zamanda *legomenon* (yani görünür kılmanın bizatihi kendisi) anlamında da kullanıldığından ve bu da *hupokeimenon*'dan başka bir şey demek olmadığından, öte yandan *hupokeimenon* ise her türlü söz yöneltme ve üzerinde konuşmanın zaten hep mevcut olan *zemin*i demek olduğundan, *legomenon* olarak *logos*; zemin, *ratio* anlamına gelmektedir. Nihayet *legomenon* olarak *logos*, bir şey olarak söz yöneltileni bir şeyle olan ilişkisi içinde (yani "ilişkilenebilirlik" ile) görünür kılma anlamına da geldiğinden *logos*, *ilişki* ve *bağıntı* anlamını da kazanır.²⁵

Antik Yunan düşüncesine göre sözcüklerle karşı karşıya olmak, şeylerle karşı karşıya olmaktır. Bunun olanağını sağlayan ise *logostur*. Çünkü şeyler *logos* içerisinde kendilerini gösterip, açığa çıkarırlar.

Batı metafiziğinin klasik yorumu içinde yalnızca *söylem* anlamı ile anılan ve sonraki dönemlerde mantıkla eşdeğer tutulan *Logos*u Heidegger, kökensel anlamı içinde düşünerek, onu 'bir araya getirerek

²³ Ömer F. Anlı, *Parmenides Düşüncesi Bağlamında Heidegger'in 'Noein' Kavramı Yorumunun İncelenmesi*, Kaygı, Sayı.9, 2009, s.92.

²⁴ Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, çev. Kaan H. Ökten, Agora, İstanbul, 2008, s.33.

²⁵ a. g. e., s.35.

toplama' anlamında kullanır. Bu anlama Herakleitos'un 50. fragmanını yorumlayarak ulaşır: "beni değil *logos*u işiterek her şeyin bir olduğunu kabul etmek bilgeliktir"²⁶ Heidegger'e göre bu fragmanda geçen ve kök olarak Latince'deki *legere* sözcüğü ile yakın olan *logos* sözcüğü, "kendi içinde sürekli bir biçimde salına-duran, kökensel anlamda biraraya getiren- toplayan"²⁷ olarak anlaşılmaktadır.

Heidegger *physis* ile *logos* arasındaki ilişkinin bir ayrılık ama biraradalık olduğunu savunur. *Logos*, *physis* ile Varlığın farklı açılımlarını sağlayacak şekilde ilişki içindedir; ondan ayrı ama onunla ilintilidir İkisi arasındaki ilişki özdeşlik anlamında 'bir' değildir; ancak *physis* ile *logos*un biraradalıklarından söz edilir.²⁸ Varlığın açılımı bu biraradalık ile olanak kazanır. *Physis*in karşısında duran *logos* hem ondan ayrı hem de onunla ilişki içindedir. *Logos* ile *physis* arasında tözsel bir birliktelik olduğunu düşünmek, Varlığın tek bir açılımı olduğunu, onu ortaya çıkaran tek bir söylemin olduğunu söylemek demektir ki; geleneksel metafizik bunu yapmıştır.

Heidegger için, *Varlık*, *Physis* ve *Logos* arasında kökensel bir bağlantı vardır. Çünkü Varlığın bir açılma olarak *physis* biçiminde kendini göstermesi ancak *Logos*un bir araya getirme özelliği ile olanaklı olur²⁹ Bu bağlamda Heidegger'in Varlığın anlamına ilişkin batı metafiziğine yapmış olduğu eleştirinin merkezinde *logos* ile *physis* ilişkisinde her ikisinin birbirinden ayrı oluşumları gibi anlaşılmış olması yatar. Heidegger yorumu ile birlikte, *logos*un *physis* ile olan birbirine aittliği ve *logos*un sadece toplayıcı bir etkinlik olarak değil, yaratıcı bir biraraya getirme etkinliği olarak anlaşılması açık hale gelmiştir.

*

Parmenides'in 'düşünme ve varlık aynı şeydir' olarak yorumlanan 'to gar auto noein estin te kai einai' şeklindeki ifadesi, Heidegger'e göre

²⁶ Cengiz Çakmak, *Fragmanlar Herakleitos*, Kabalcı, 2005, s.131.

²⁷ Martin Heidegger, *Introduction to Metaphysics*, Translated by Gregory Fried and Richard Polt, Yale University Press, New Heaven&London, 2000, s.135.

²⁸ Ömer F. Anlı, *Parmenides Düşüncesi Bağlamında Heidegger'in 'Noein' Kavramı Yorumunun İncelenmesi*, Kaygı, Sayı.9, 2009, s.94.

²⁹ Martin Heidegger, *Introduction to Metaphysics*, Translated by Gregory Fried and Richard Polt, Yale University Press, New Heaven&London, 2000, s.130.

geleneksel metafizik tarafından yanlış yorumlanmıştır. Çünkü önermede geçen *noein* ve *einai* kavramlarının birbirine aitliği göz ardı edilmiş, böylece tek yanlı bir geleneksel okumaya gidilmiştir. Bu bakış açısında düşünme ve varlık özdeş sayıldığından, Parmenides de ilk öznelci filozof olarak görülmüştür. Heidegger'e göre, bunun altında, batı metafiziğinin Varlık deneyiminin kökenine inmemesi ve Parmenides'i Yunanca kavramların kökensel anlamı ile değil, kendi kavramları ile yorumlamaları yatar.

Heidegger Parmenides'in önermesini yorumlarken, aynı zamanda batı metafiziğini Varlığı unutmakla suçlar. Bunun da altında yine Varlık deneyimini kapsamayan tercümelere yer verilmesi yatar. Varlık deneyiminin hatırlanması, anlamının yeniden sorulabilmesi için, kökensel bir irdeleme yapmak gerekir. Heidegger'e göre, Antik Yunan düşüncesini ifade eden Yunanca sözcükler, Varlığı ortaya çıkaran kavramlardır. O, bu sözcüklerin kökenine dönerek, Yunanca Varlık deneyimini yeniden ele almak istemiştir.

Önermedeki *noein* ile *einai* ilişkisi sözcüklerin asıl anlamlarına bağlı kalınarak ele alınmalıdır. Heidegger bu ilişkinin doğru anlaşılabilmesi için, sözcüklerin kökenine giderek bu iki kavramı *Logos* ile *Physis* arasındaki ilişki bağlamında incelemiştir. *Logos* ile *physis* arasındaki ilişki Parmenides önermesinde düşünme ve varlık, *noein* ile *einai* arasında vardır. Heidegger bu ilişki arasındaki aitliğin, bir özdeşlik ilişkisi olmadığını ifade eder. Bu bağlamda düşünme ile Varlık arasındaki ilişki karşılıklıdır. Heidegger Varlığın görünüşe gelişini, belirmesini *noein* kavramı ile ilişkilendirerek açıklamıştır. Ona göre *noein* kavramını 'düşünmek' olarak tercüme etmek sözcüğün anlamını daraltır. *Noein*, 'kavramak, anlamak, idrak etmek' demektir. Böylece *noein* Varlığı açığa çıkaran, onu anlayan, ışığa getiren bir anlama sahip olur. Bu ilişki *Physis* ile *Logos* arasındaki kökensel ilişki sayesinde açığa çıkar.

Geleneksel metafiziğin dar kalıplı ve anlamı tahrif edici bakış açısı içinde kaldığımız sürece, mevcut sorunların çözümü ile ilgili pek imkân bulunmamaktadır. Heidegger, varlık deneyimine ilişkin sunmuş olduğu kökensel anlaşılma biçimi ile yeni bir yol çizmiştir. Bu yeni yol, tözcü-özcü felsefelerin kırılmasına ve felsefede özdeşlik düşüncesinin hâkimiyetini yitirmeye başlamasına sebep olmuştur. Dolayısıyla geleneksel metafiziğin düşmüş olduğu hatadan kaçınmak için, yapılması

152 *Parmenides'in 'Düşünme ve Varlık Aynı Şeydir' Yargısına
Heidegger'in Yorumu Açısından Bir Bakış*

gereken, anlamlardan biri içinde sıkışıp kalmamak ve Heideggerci bir
tavırla anlamın açığa çıkabileceği yeni yollara izin verebilmektir.

KAYNAKÇA

- ANLI, Ömer F. “Parmenides Düşüncesi Bağlamında Heidegger’in ‘Noein’ Kavramı Yorumunun İncelenmesi”, *Kaygı*, Sayı.9, 2009. ss.85-97.
- CAPELLE, Wilhelm. *Sokrates’ten Önce Felsefe*, cilt:1, çev: Oğuz Özgül, İstanbul: Kabalcı, 1968.
- ÇAKMAK, Cengiz. *Fragmanlar Herakleitos*, İstanbul: Kabalcı, 2005.
- ÇÜÇEN, A. Kadir. *Heidegger’de Varlık ve Zaman*, Bursa: Asa, 2003.
- GÖKBERK, Macit. *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Remzi, 2004.
- GUIGNON, Charles. “Being as Appearing: Retrieving the Greek Experience of Phusis”, *A Companion to Heidegger’s Introduction to Metaphysics*, ed.Richard Polt, Gregory Fried, Yale University Press, 2001. pp: 34-56.
- HEIDEGGER, Martin. *Nedir Bu Felsefe*, çev: Dürrin Tunç, İstanbul: Logos, 1990.
- HEIDEGGER, Martin. *Özdeşlik ve Ayrım*, çev: Necati Aça, Ankara: Bilim ve Sanat,1997.
- HEIDEGGER, Martin. *Introduction to Metaphysics*, Translated by Gregory Fried and Richard Polt, New Haven&London, Yale University Press, 2000.
- HEIDEGGER, Martin. *Zaman ve Varlık Üzerine*, çev: Deniz Kanıt, Ankara: A Yayınları, 2001.
- HEIDEGGER, Martin. *Metafizik Nedir?*, çev: M. Şevket İpşiroğlu, Suut Kemal Yetkin, İstanbul: Kaknüs,2003.
- HEIDEGGER, Martin. *Varlık ve Zaman*, çev: Kaan H. Ökten, İstanbul: Agora, 2008.
- HEIDEGGER, Martin. *Düşüncenin Çağırdığı*, çev. ve haz. Ahmet Aydoğan, İstanbul: Say, 2008.
- HEIDEGGER, Martin. *Düşünmek Ne Demektir?*, çev. Rıdvan Şentürk, İstanbul: Paradigma, 2009.
- KRANZ, Walther. *Antik Felsefe*, çev: Suad Y. Baydur, İstanbul: Sosyal, 1994.
- KÜÇÜKALP, Kasım. *Batı Metafiziğinin Dekonstrüksiyonu: Heidegger ve Derrida*, Bursa: Sentez, 2008.
- SCHOENBOHM, Susan, “Heidegger’s Interpretation of Phusis in Introduction to Metaphysics”, *A Companion to Heidegger’s*

154 *Parmenides'in 'Düşünme ve Varlık Aynı Şeydir' Yargısına
Heidegger'in Yorumu Açısından Bir Bakış*

Introduction to Metaphysics, ed. Richard Polt, Gregory Fried, Yale
University Press, 2001. pp: 143-160.
TUĞCU, Tuncer. *Felsefe Tarihi*, cilt:1, İstanbul: Sorun, 1985.